

Trianon százéves árnyéka

Múlt, amely sosem múlik el

A trianoni békeszerződés – ha úgy tetszik, -diktátum – közelgő századik évfordulója már érezteti zord hatásait. Nemrég váltotta fel a Vértanúk terén Nagy Imre szobrát a keresztény kurzus jellegzetes politikai terméke, a Nemzeti vértanúk emlékműve. Ez csak afféle „előregés”. Számtalan csörtét vívnak még politikusok, különböző rendű és rangú publicisták a csúcspontig, 2020. június 4-ig, mai terminológia szerint a Nemzeti összetartozás napjáig. Vitaindítónak persze megfelelne Romsics Ignác 2001-ben írott, ötödik kiadásban megjelenő alapműve (A trianoni békeszerződés, Helikon), a rendelkezésre álló források szerinti legalaposabb összefoglaló. De nincsenek illúzióink, nem hisszük, hogy a zajos összecsapás száz év után megspórolható. Miért nem képes a magyar társadalom a százéves sokkot feldolgozni? Erről beszélgettünk Romsics Ignáccal.

A Trianon okairól szóló okfejtések a történeteket természetesnek és sorsszerűnek tekintik. Mégis érdekesek a modernkori párhuzamok. Senki sem tartaná normálisnak, ha az albán nyelvet használó Koszovó a „hagyományos” Albániával kívánná egyesülni. Azt sem szorgalmazzák túl sokan, hogy a román nyelvet beszélő (de gagauz tatár, ukrán nyelvet is használó) moldovaiak Romániával egyesüljenek. Változott valami, ami érdektelenné teszi a területi vetélkedéseket?

Önnel ellentétben úgy látom, az elmúlt éveket kettős tendencia jellemezte. Egyfelől előrehaladt az európai integráció, ugyanakkor – főleg Európa keleti felén, de nem csak ott – megmaradt a nacionalizmusok centrifugális, végső kihatásában szeparatív ereje. A Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia, végül Nagy-Szerbia felbomlása mögött egyaránt ez húzódott meg. A többnemzetiségű államok szétestek, csak a homogénebb nemzetállamok, mint például Ausztria, Lengyelország és persze Magyarország vagy Románia bizonyultak stabilan összetartónak. A moldáviai és a koszovói helyzetet ugyancsak másként ítélem meg. A romániai és a moldáviai románok körében valóban visszaszorult az egyesülés 1990–92-ben még sokak által támogatott eszméje. A 2017–18-as felmérések szerint Romániában csak a

polgárok 27, Moldovában pedig 22 százaléka támogatja az uniót. Ám ennek háttérében nemcsak belső okok húzódnak meg, hanem a Dnyeszter mellett állomásozó szovjet katonaság jelenléte, Moszkva gazdasági szankciói és a nyugati világ ugyancsak határozottan kifejezésre juttatott ellenkezése is. A kisinyovi parlament 2013-ban ennek ellenére ismét a románt nyilvánította államnyelvűvé, és százmillió eurós felzárkózási hitelt fogadott el Romániától. Románia akkori államelnöke, Traian Băsescu 2014-ben kijelentette, hogy Romániát és Moldáviát ugyanaz a nép lakja, amelyeknek mielőbb egyesülniük kell. 2018-ban ugyanilyen értelemben nyilatkozott Ludovic Orban jelenlegi kormányfő, valamint több román és moldáviai vezető is. Úgyhogy – népiesen szólva – ez a meccs nincs lejátszva. Ahogy az albániai és az azon kívüli albánok jövője sem. Keveseknek tűnt fel, de 2018. január 1-jén Albánia és Koszovó között megszűnt a határellenőrzés, maga a határ is. A macedóniai albánok a 2001-es ohridi egyezmény és a 2005-ös új alkotmány értelmében kiterjedt autonóm jogokkal rendelkeznek. A koszovói–macedón határ mentén ennek ellenére előfordulnak fegyveres incidensek, és a nagyalbán eszme vonzereje sem csökkent. Ha a nemzetközi körülmények lehetővé teszik, Nagy-Albánia meg fog születni.

„A nemzet kezdte erejét túlbecsülni és ellenségeit semmibe venni.”

Az 1918-as átrendezések hevessége ennek ellenére példa nélküli. Ön négy okot sorol fel Trianon előzményeként. Az ország soknemzetiségű mivoltát és ezzel összefüggésben a politikai elit szűkkeblű, a föderalizmushoz alkalmazkodni képtelen politikáját. A szomszédos államok, elsősorban Románia és Szerbia irredenta politikáját. A nyugati országok stratégiai céljainak háború alatti változását. A vereség utáni általános hazai káoszt.

Valóban úgy gondolom, hogy nem egy nemzetközi méretű – szabadkőműves és/vagy zsidó – összeesküvés áldozatai lettünk. A katasztrófa nem varrható kizárólagosan az akkori magyar jobb- vagy baloldal nyakába sem, noha mindkettőnek megvolt a felelőssége. Minden amellett szól, hogy a történelmi Magyarország felbomlása az említett négy tényező találkozásának eredménye. Alapvetőnek az ország soknemzetiségű jellegét és a nemzetiségi elit kivülről támogatott szeparatizmusát tartom, amit a háborús vereség példátlanul felerősített. Törökországgal, amely

nálunk jóval nagyobb területeket (a mai Szíria, Irak, Irán egy része, Jordánia és Szaúd-Arábia Vörös-tenger-melléki partvidéke) veszített, ugyanez végzett, miként Szovjet-Oroszország nyugati peremterületeinek önállósulása (Finnország és a balti államok kialakulása, Lengyelország újjászületése és Besszarábia – a mai Moldávia – egyesülése Romániával) is ezzel magyarázható. Hogy miért nem veszített ugyanilyen hatalmas területeket az ugyancsak vesztes Németország és Bulgária? Mert nemzeti szempontból jóval egységesebbek voltak.

Logikus volt, hogy katonailag éles, szinte reménytelen helyzetben egy meggyőződéses pacifista kerüljön hatalomra?

Károlyi nemcsak azért került hatalomra, mert háborúellenes volt, hanem azért is, mert németellenesnek és antantbarátnak számított. Azoknak a de-

mokratikus politikai erőknél a vezéralakja volt, amelyek a századforduló óta élesen bírálták a konzervatív-liberális rendszert. Kiválasztását és szerepvállalását eleinte mindenki természetesnek tartotta. Ne feledjük: maga az uralkodó nevezte ki, s november 1-jei körlevelében Csernoch János hercegprímás is a Nemzeti Tanács támogatására szólította fel papjait. Néhány hét-hónap elteltével következett a kiábrándulás. De az már egy másik történet.

Az olyan váteszekon kívül, mint az Erdélyért rettegő Ady (vagy Jászi) 1918 őszéig senki sem érzékelte a közelgő veszélyt? Az utókor láthatja úgy, süketek és vakok voltak.

Az 1867 utáni gazdasági és kulturális fejlődés, valamint az asszimilációs eredmények sokakat elvakítottak. Ám korántsem mindenkit. A 19. század utolsó harmadában a liberális Beksics Gusztáv fél tucat könyvet szentelt

annak tudatosítására, hogy a Tiszántúl és a Székelyföld közötti erdélyi területekre magyarokat kellene telepíteni, mert baj lesz. A függetlenségi Bartha Miklós 1890 utáni publicisztikájának, Apáthy István kolozsvári egyetemi tanár megszólalásainak ugyancsak visszatérő motívuma volt annak hangsúlyozása, hogy az erdélyi románok által követelt autonómia vég-ső célja Erdély és Románia egyesítése. A fiatal Bethlen Istvánnak 1914 előtt ugyanez volt a vesszőparipája. Az erdélyi románság – figyelmeztetett 1907-es parlamenti szűzbeszédében – arra vár, hogy Magyarország „keleti része (...) egy kedvező alkalommal, a független román királysággal veszély nélkül egyesíthető legyen”. Figyelmeztetések pusztába kiáltott szavak voltak. Mint kortársuk, Gratz Gusztáv utóbb megállapította: „A nemzet kezdte erejét túlbecsülni és ellenségeit semmibe venni. Mind kevésbé volt képes észrevenni a létét fenyegető veszélyeket, és ha észrevette azokat, egy-egy vállvonogatással napirendre tért felettük, hogy azután továbbszöhesse álmait.”

Lett volna esélye a dezintegrálódó országnak, ha megpróbálkozik a katonai megoldással?

A párizsi békekonferencia 1919-es döntéseinek módosítását katonai erővel két nemzet kényszerítette ki: a török és a lengyel. A törökországi helyzet, mint erre Teleki Pál rámutatott, nem hasonlítható a magyarországihoz. A lengyeleké igen. Piłsudski és társai a semmiből teremtettek hadsereget, 1918 és 1921 között hat lokális háborút vívtak meg szomszédaikkal annak érdekében, hogy az új lengyel állam határai minél inkább egybeessenek a történeti lengyel állam határai-val. A magyar nemzet erre nem volt képes. Ezért nem csak Linder Béla felelős, aki nem akart „több katonát látni”. (Mindössze tíz napig volt hadügyminiszter.) És nem is csak Károlyi Mihály, aki későn ismerte fel, hiábavaló az antant jóindulatában bízni, hanem a magyar nagybirtokosok és a katolikus felsőpapság is, akik elmulasztották jutalomföld felajánlását azoknak, akik a négyéves háború után készek lettek volna fegyvert fogni, menteni a menthetőt. Az érdekelt felek egyezkedései miatt a földreform elfogadására 1919 februárjáig kellett várni.

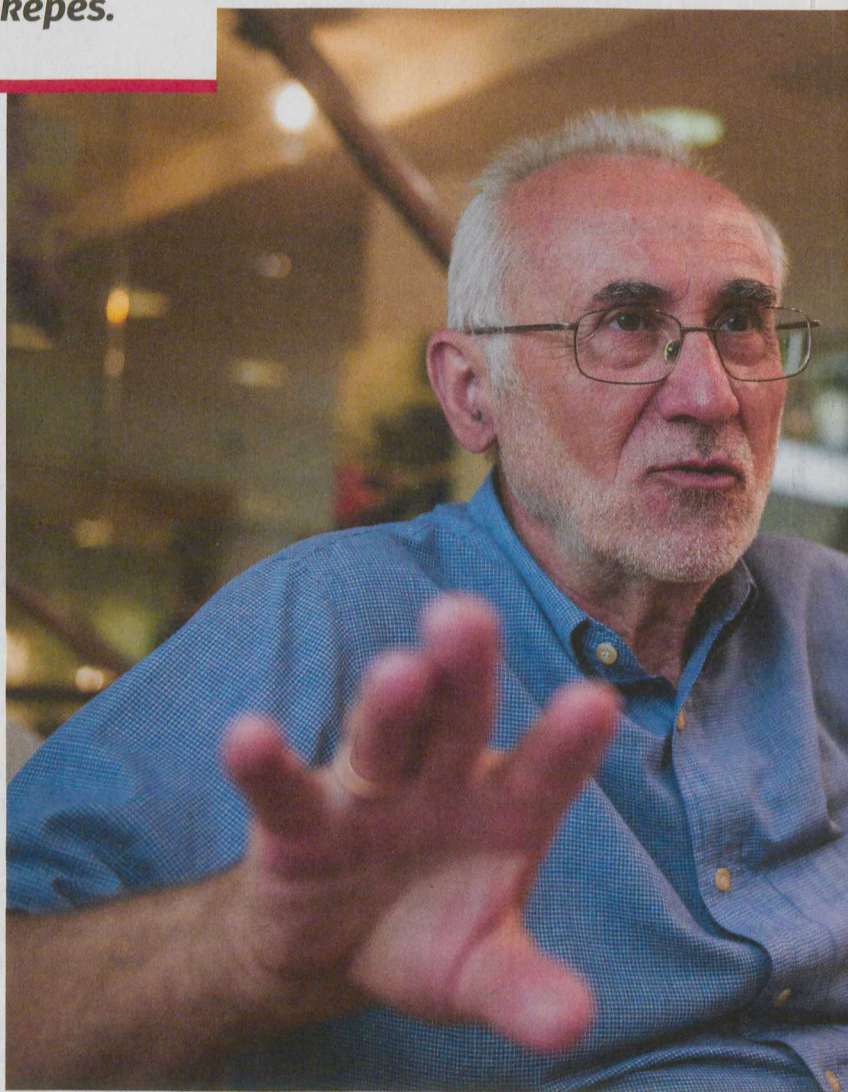
Lényegében – állítja ön – egy ponton lehetett volna a veszteségen enyhíteni. A határok menti etnikai elv megsértését kisebbsíthették volna.

Ez természetesen csak feltételezés. A történelem természetéből adódóan nem bizonyítható, csak valószínűsíthető, ha a magyar béke delegáció úgy megy ki Párizsba, hogy az új határok körüli összefüggő magyar területeket vagy legalább azok egy részét a magyar hadsereg tartja ellenőrzése alatt, akkor előnyösebb pozícióból tárgyalhatott volna, mint úgy, hogy a Délvidéket a szerbek, a Csallóközt a csehek, Erdélyt és a Tiszántúlt a románok tartották megszállva.

Mikor veszítettünk végleg? Amikor a revíziós politikát hitleri járszalagra kötöttük?

Inkább a II. világháború alatti szereplésünkkel. A két előkészítő britek és amerikaiak 1944-ig kifejezetten azzal számoltak, hogy a magyar határokat az etnikai igazságosság elve alapján korrigálják. Erre még az 1919–20-ban kifejezetten magyarellenes franciák is

Mivel a békeszerződést száz éve írtuk alá, és azóta is élünk, nem lehet más a válasz, mint hogy igen, életképes.

Fotó: DRASKOVICS ÁDÁM

mutattak hajlandóságot. Erdély esetében felmerült a régió független állammá szervezése román-magyar kondominium vagy nemzetközi ellenőrzés mellett. A trianoni határok változatlan visszaállítását egyedül a szovjet diplomácia szorgalmazta, mert nem felejtette el 1941-es hadba lépésünk körülményeit és a megszálló magyar egységek partizánvadász tevékenységét. És kompenzálni akarta Romániát is Besszarábiáért, amelyet magának igényelt ismét. Az 1944. októberi kiugrási kísérlet kudarcával utolsó esélyünket is elveszítettük. Románia, amely augusztus 23-ától a leendő győztesek szövetségese volt, ebben is lekörözött bennünket.

Életképes ország lett-e a trianoni Magyarország? Sokan ezt is kétségsbe vonják.

Mivel a békeszerződést száz éve írtuk alá, és azóta is élünk, nem lehet más a válasz, mint hogy igen, életképes. Élet és élet között persze van

különbség. Az 1867 utáni ország egy olyan ötvenmillióes birodalom része volt, amelynek területe minden európai országot felülmúlta, nem számolva az Ázsiába átnyúló Oroszországot s a nyugat-európai nagyhatalmak gyarmatait. Trianonnal kicsik lettünk, legalábbis közepesek. Ez befolyásunk csökkenésével, mozgásterünk szűkülésével járt. Ezen nem keseregni kell. A konzekvenciákat kell levonni az új helyzetnek, új méreteknek megfelelő stratégiát és taktikát kialakítva. A globalizálódott világban a nyugat-európai államok is leértékelődtek. Ebből nyújthat kiutat az európai integráció. Az USA-val, Kínával és más potenciálisan nagy államokkal, illetve régiókkal szemben csak az egységes Európa lehet versenyképes. Önmagunkban nem csak mi nem vagyunk versenyképesek. Egykori gyarmatai nélkül Franciaország vagy Németország sem.

Meddig mehetünk el a határon túl rekedtek iránti törődésben? Minden hatalomra kerülő adminisztrációnak újra kell fogalmaznia Trianonhoz való viszonyát, nemzetképét?

Nem tehetünk mást. Ha semmit sem teszünk, amire volt példa az ötvenes és hatvanas években, akkor is viszonyulunk a kérdéshez. Ha olyan nagyvonalú, bőkezű, ám szelektív támogatáspolitikát érvényesítünk, mint a Fidesz-kormányok, akkor is. A döntés a törvényhozás kompetenciája. A honatyákat mi választjuk.

Az önsajnálát, az önfelmentés annyira része a magyar politikai karakternek, hogy ma is tömegekkel elhitethető: a Nyugat (ma Brüsszel) ellenségünk, rendszeresen összefog ellenségeinkkel. Meg lehet ettől a tehertől szabadulni?

Az emberek jelentős része hiszékeny, nem rendelkezik olyan tudással, hogy – ellenállva a propagandának – eligazodjon a világ dolgaiban, esetleg saját világképet alakítson ki. A 20. századi magyar történelemben sokaknak tapsoltak, aztán mindegyiküktől elfordultak, új megmentőknek tapsoltak. Semmi sem utal arra, hogy ez belátható időn belül változna. A rendszerváltás előtti és utáni években a nyugat-európai integrációhoz való csatlakozás volt a többség vágyálma. Varga Miklós megható dalát, a Vén Európát harsogták a megafonok. Ma más lemez pörög. Olyan, amely az európai egységesüléssel szemben a nemzetállami értékeket hangsúlyozza. Ez a szembeállítás félrevezető. A gazdasági és politikai integráció nem szükségszerűen veszélyezteti a nemzeti kultúrát. Gondoljunk az Osztrák–Magyar Monarchiára: a vámok és a pénz mellett a hadsereg és a diplomácia is közös volt, miközben a magyar kultúra virágkorát élte.

Valóban indokolt a Monarchia utáni nosztalgia? Ha annyira jó volt (boldog békeidők), miért akarta minden szomszédos nemzet ízekre szedni?

A közvélemény-kutatások és az én egyéni tapasztalataim is azt mutatják, hogy a Monarchia utáni nosztalgia viszonylag kevesekre jellemző. Ami a magyarokat bántja, az a Magyar Királyság felbomlása és ezen belül a fennenn hirdetett etnikai elv megsértése. Ez érthető. Végtére is a csehekhez, osztrákokhoz és még a lengyelekhez is sokkal kevesebb érzelmi szállal kötődünk, mint az elcsatolt területeken élő magyarokhoz. Ez az, ami miatt nehéz Trianonra fátylat borítani, ami miatt az 1920-as döntés száz év múltán sem tudott múlttá válni. Ahogy a franciák mondják: „Le passé qui ne passe pas.” (A múlt, amely nem múlik el.) / **Buják Attila**